

ÚROVEŇ ZDRAVOTNEJ STAROSTLIVOSTI O NOVORODENCA V STAROM EGYPTE

doc. PhDr. Ivica Gulášová, PhD.

Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka, Ústav zdravotníctva a ošetrovateľstva, Trenčín

Fyziologický a nekomplikovaný pôrod ešte zďaleka nezaručoval pokojnú a zdravú budúcnosť novorodenca v starom Egypte. Aj prekle nutie najkritickejšieho – prvých dní po pôrode neznamenal ešte istú budúcnosť novorodenca, ktorý bol vystavený infekčným chorobám v dôsledku hygienického štandardu v starom Egypte. Autorka popisuje spôsoby akými starí Egypťania pristupovali k starostlivosti o mŕtve telo i živého novorodenca. Poukazuje na sociálne rozdiely, ktoré boli zreteľné i v tejto oblasti. Ženy v starom Egypte začali rodiť v päťnástich rokoch, čo napriek vysokej novorodeneckej úmrtnosti nemalo negatívny vplyv na počet detí v rodinách i na demografický vývoj v starom Egypte. Starí Egypťania venovali veľkú pozornosť výberu mena pre svoje dieťa, ktorému pripisovali významný vplyv na ďalší vývoj osobnosti ich dieťaťa. Ďalej to bola dostatočná výživa materským mliekom.

Kľúčové slová: novorodenec, materské mlieko, novorodenecká úmrtnosť, modlitba, zaklínadlo, hygiena.

Med. Pro Praxi 2007; 5(3): 137–138

Napriek nekomplikovanému a úspešnému priebehu pôrodu nebola zďaleka jasná a istá budúcnosť novorodeného Egypťanka. Egypťanský novorodenec musel prekonať kritické obdobie vysokej úmrtnosti, ktorá bola tak bežná v najútlejšom veku. S každým ďalším – prežitým dňom stúpali i šance – pravdepodobnosť jeho prežitia. Najkritickejšie obdobie boli prvé dni po pôrode, kedy umieralo najviac novorodencov, o niečo menej v prvom mesiaci, a ešte menej do konca prvého roku. **Môžeme konštatovať, že v tomto procese sa uplatňoval prírodný výber:** slabé a neprosievajúce deti alebo deti postihnuté vrodenými chorobami, rôznymi malformáciami a defektmi boli eliminované (3). Ak k tomu pripočítame spolupôsobenie získaných – najčastejšie infekčných chorôb, o ktoré v dôsledku nízkeho až nedostatočného hygienického štandardu nebola núdza, nemáme sa čomu diviť. Za tento osud novorodenca, či prežije alebo neprežije považovali zodpovednú bohyňu Šešat – bohyňa písania a počítania. Podľa ich vtedajších predstáv to bola práve ona, ktorá pri narodení dieťaťa určila dĺžku jeho života. Ďalej si predstavovali, že osud dieťaťa bol určený i sudičkami, ktoré v starom Egypte volali „sedm Hathor“ (5).

Archeologické výskumy, ktoré objavili veľké množstvo detských hrobov svedčí o vysokej detskej úmrtnosti. Predpokladá sa ale, že veľa detí, osobitne novorodenci neboli pochovávaní v samostatných hroboch a na oficiálnych pohrebiskách. Ak napríklad zomrel novorodenec počas pôrodu, alebo krátko po pôrode spolu s matkou, bol pochovaný spolu s matkou v jednom hrobe.

Iný dokazuje o pochovávaní najmenších detí, ktoré ukladali do hlinených zásobníkov, ktoré potom zakopali neďaleko obydli alebo priamo pod podlahu obydli (v rodine mŕtveho dieťaťa). Inokedy – a nebolo to vôbec nič neobvyklé, položili mŕtveho novorodenca na okraj púšte, kde sa tak stal potravou divokých zvierat a dravých vtákov, alebo ho aj pohodili

do kanála, či do Nílu, kde ho zjedli krokodýli. **Takýto spôsob „rozlúčky“ realizovali u tých novorodencov, ku ktorým si rodina ešte nevytvorila pevný vzťah (7).**

Toto sú dôvody, prečo býva v porovnaní s dospelými počet detských hrobov menší, než zodpovedá našej predstave o vtedajšej detskej úmrtnosti. Podobná paralela v súčasnosti je u menej vyspelých krajín.

Na pohrebišti 1.–2. dynastie v Abydu tvorili hroby novorodencov a detí iba jednu sedminu celkového počtu hrobov. Na pohrebišti 3.–5. storočia n. l. Vo Vádi Kitne v Núbii, patrilo deťom a mladistvým 43 % všetkých mohýl. Na pohrebišti Pozdnej až Ptolemaiovskej doby v Abúsíru až 50 % hrobov (6).

V niektorých detských hroboch sa našli doklady o piete pozostalých a často i o ich láske k najmenším. Nechýbala snaha zachovať telo dieťaťa, podobne ako i u dospelých, čím starí Egypťania vo svojich predstavách „zaistovali“ trvanie jeho posmrtného života.

Sociálne rozdiely v starom Egypte sa prejavili i v spôsobe pochovávaní svojich pozostalých detí. Deti bohatých Egypťanov boli mumifikované, mali vlastnú rakvu a niekedy boli zavinené do plátna, ktoré bolo pokryté vrstvou sádry, jej povrch bol zdobený polychrómnymi motívami. Deti chudobných boli zavinené iba do „otočiek“ obyčajných plátených ovínadiel, alebo do obalov z rohože, ktorá bola spletená z palmových listov. Na telo im prikladali rôzne ochranné amulety a rôzne druhy osobných ozdôb ako náhrdelníky z perličiek, korálov alebo mušlí, prstienky, náramky, nábožné kruhy a podobne. I keď „pohrebná výbava“ u detí bola oveľa chudobnejšia našli sa i v detských hroboch i rôzne nádoby a zvlášť rôzne hračky.

Napriek veľkej detskej úmrtnosti v starom Egypte môžeme predpokladať, že počet detí v staroegyptských rodinách nebol malý. Doklady o tomto

predpoklade chýbajú, je možné odhadnúť túto situáciu na teoretickej úrovni. Ak predpokladáme, že žena rodila po troch rokoch, začala rodiť v 15 rokoch, tak vo veku od 15–40 rokov mohla porodiť 8 detí.

Ak každé druhé až tretie narodené dieťa zomrelo v novorodeneckom alebo kojeneckom období, poprípade v období detského veku, môžeme potom predpokladať, že v starom Egypte pripadalo na rodinu 4–6 žijúcich detí (8).

Podobne ako v súčasnosti, i rodičia v starom Egypte venovali veľkú pozornosť výberu mena pre svoje dieťa, deti. **Menu dieťaťa pripisovali veľkú dôležitosť, lebo ho pokladali za neoddeliteľnú súčasť osobnosti.** Obyčajne to boli slová, ktoré vyriekla rodička počas pôrodu, alebo aj niektorá z pôrodných pomocníčok. **Staroegyptské mená boli krásne, plné poézie a často vyjadrovali radosť rodičov z narodenia dieťaťa,** napríklad: „Buď víťaný“, „Príal som si ho“, „Krásna prišla“. Iné mená oslovovali niektorých z bohov: „Thovt je silný“, „Re je dobrý“, „Chráň ho Amon“, „Chráň ho Mut“. Menom bolo možné vyjadriť i oddanosť panujúcemu kráľovi: „Snofru je dobrý“, „Rachef žije“ apod. Meno pre dieťa obvykle vyberala matka, menej často otec alebo obaja rodičia (2). Rodné meno bolo meno od matky. V Starej a Strednej rísi a v Neskorej dobe sa ujal zvyk druhého mena, ktorým bola najčastejšie prezývka. Starí Egypťania si uvedomovali, že pre úspešný vývoj dieťaťa a začiatok jeho zdravého vývoja, bolo najdôležitejšie zabezpečenie dostatočnej výživy, čo bolo vtedy možné iba prirodzeným spôsobom výživy kojením. Preto najväčšou túžbou matky bolo, aby mala dostatok mlieka. **V Ebersovom papyruse sú zmienky o tom, že lekári si boli vedomí dôležitosti prirodzenej výživy novorodenca a kojencu, dokonca aj zisťovali kvalitu materského mlieka podľa jeho charakteristickej vône.** K zvýšeniu tvorby materského mlieka doporučovali kojacim ženám natierať si chrbát olejom, v ktorom bola vyvare-

ná chrbtová plutva nílskeho hada. Matky kojili svoje deti i na verejnosti bez falošnej hanblivosti. Známe je zobrazenie princeznej Sebeknacht z 12. dynastie, ktorá je zachytená ako kojí svoje dieťa v sediacej polohe na boku, držiaca dieťa v lone (7). Niektoré ženy kojili deti i v kľačiacej polohe. Kojace ženy sa utiekali svojimi prosbami i k bohyni Esety, mnohé mali jej sošku ako bohyňa kojí syna Hoka a stavali si z nej domáci oltár, alebo ju nosili v miniatúrnej amulete so sebou. V prípade, že matka nemala mlieko, alebo mala málo mlieka, starí Egypťania využívali „účinky“ mágie. Napríklad nad šestonedielkou odriekavali rôzne formule: „Ó ty, ktorý si na vode, ponáhľaj sa a povedz pánovi, ktorý je vo svojom božskom chráme, Sachmete, ktorá ide za ním a Vesete – pani Depu: Prines jej toto mlieko“ (1). U Egypťanov mali magický význam i obľúbené keramické džbány, ktoré mali podobu matky s dieťaťom, matka si na nich vyprázdňovala obsah prsníka. Predpokladá sa, že tieto džbány boli určené na zychytávanie – zber – prebytočného mlieka. Na princípe sympatickej mágie boli založené duté figúrky žien, ktorých prsné bradavky boli prevŕtané otvormi a z nich striekalo mlieko, ktoré predtým naplnili mliekom. Súčasne pri

tom odriekali modlitby. **Materské mlieko ženy, ktorá porodila chlapca starí Egypťania považovali za veľmi účinný a cenný liek a bol aj veľmi drahý.**

Toto mlieko uchovávali v džbánoch, ktoré mali podobu kľačiacej bohyně Esety. Bohyňa držala vo svojom náručí zoslabnutého kojenca – boha Hora. Týmto materským mliekom liečili nádchu, prechladnutia kojencov, črevné poruchy (hnačky), u dospelých ho využívali pri liečbe očných chorôb. Pre zvýšenie liečivých účinkov materského mlieka matiek, ktoré porodili chlapca, využívali starí Egypťania ako vždy mágiu, rôzne výpovede: „Vyteč nádcha, prechladnutie, ktoré lámeš kosti, ničíš a trápiš hlavu a tak veľmi bolestne zraňuješ sedem otvorov hlavy. Ochranca Reov, vzdaj úctu Thotovi! Pozri, prinášam Ti Tvoj liek, Tvoj ochranný nápoj určený Tebe, mlieko ženy,

ktorá porodila chlapca.“ (4). Do takéhoto materského mlieka pridávali rozomleté stonky rôznych vybraných rastlín a semiená z nich. Novorodenci a kojenci, ktorí vypili takýto nápoj spali deň a noc. Bádatelia usudzujú z uvedeného výrazného hypnotického účinku predpokladali, že do tejto zmesi boli pridávané semená maku alebo hyoscyamu.

doc. PhDr. Ivica Gulášová, PhD.

Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka
Ústav zdravotníctva a ošetrovateľstva
Narcisová 40, 821 01 Bratislava
e-mail: ivica.gulasova@post.sk

Literatúra

1. Brothwell DR, Chiarelli BA, edit. Population Biology of the Ancient Egyptians. London – New York, 1973.
2. Brothwell DR, Sandison AT, edit. Diseases in Antiquity. London, 1969.
3. David A R, edit. The Manchester Museum Mummy Project. Manchester, 1979.
4. Ebbell B. The Papyrus Ebers, the Greatest Egyptian Medical Document. Copenhagen, 1928.
5. Hart GD et al. Disease in Ancient Man. Toronto, 1983.
6. Leake CD. The Old Egyptian Medical Papyri. Lawrence, Kansas, 1952.
7. Pollak K. Medicína dávných civilizácií. Praha, 1973.
8. Zamarovský V. Bohové a kráľové starého Egypta. Praha, 1986.